

השיטה מקובצת בשם הרא"ה, דקנסינן להו לפי שחזרו לסורן. ונדלא כרש"י בד"ה שור של ישראל, שכתב שהוא כדי שלא יטמעו בהן. וקנסינן רק במה שאנו מוזיקים להם שלא נשלם להם, אבל כשמוזיקים לנו אין לנו להוציא מהם אלא כמו שהדין נותן. וכתב, דנראה דהוא הדין לישראל משומד. ונצריך ביאור, מנא ליה למימר דטעם הקנס הוא משום שחזרו לסורן, ולחדש לפי זה דהוא הדין בישראל משומד, אימא דטעם הקנס כמו שביארו בגמרא לרבי מאיר, כדי שלא יטמעו בהן. (י.צ.ב.).

כ) גמ', אלמא קסבר רבי מאיר כותים גרי אמת הן. כתב הרשב"א בחדושי, דמדרבנן נמי הוה מצי למפרך, דהא אמרי שור של ישראל שנגח שור של כותים פטור, ובדאי משום קנס, דאינהו כותים גרי אמת הן סבירא להו, מדקתני ושל כותים שנגח שור של ישראל תם משלם חצי נזק. אלא משום דסתם מתניתין רבי מאיר, פריך הכא מדרבי מאיר אדרב מאיר, ועוד דאיהו קניס טפי.

כא) תוס' ד"ה ועל הכותית, בתוה"ד, וא"ת אם כן מה חידוש לומר שיש להם קנס. כתב המהרש"א, דלא ניחא להו לתרץ דקא משמע לן שאין קונסים אותם, דהך סברא שלא יהא חוטא נשכר סברא פשוטה היא. והמהר"ם ביאר, דהקשו דלא ליתני כותית כלל, דכיון דגרי אמת הן פשיטא דיש להן קנס, דמהיכי תיתי דאין להם קנס, וליכא למימר דהוה אמיא דקנסא קנסו רבנן בממונן כדי שלא יטמעו, דאם כן, הוי ליה למימר כותית בסיפא, בהדי הנהו נעוהו שאין להן קנס.

דף לט ע"א

א) רש"י ד"ה משום דהוי ממונן שאין לו תובעים, בתוה"ד, מאן אתי תבע ליה לדינא וכו'. הקשה בשיטה מקובצת בשם תלמיד רבינו פרץ, כיון דבית דין יד עניים הן, יתבעו הם את האונס, כדאמרין לעיל (לו.). דבית דין אביהם של יתומים הם. ופירש באופן אחר, דכיון שאין לו תובעים אין מי שיטרח להביא עדים שאנסה, לא האשה ולא העניים ולא בית דין. וכן פירש הרא"ה.

ב) מתני', שור של פקח שנגח שור של חשו"י חייב, ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור. תמהו תוס' ד"ה אין מעמידין, מה הטעם דאין מעמידין אפוטרופוס. וכתב בקול הרמ"ז, משום, דכתיב (שמות כא, לה) "וכי יגף שור איש", וילפינן דאיש דוקא ולא דקטן. וכפירוש רש"י בפירוש התורה (שמות כא, יב), (ובויקרא כד, יז) "ואיש כי יכה" ולא קטן שהכה. ואם כן נתיישב דהרבנותא ברישא, דכיון ד"שור איש" משמע גדול, הוה אמיא דגם "שור רעהו", היינו גדול כמותו, לאפקוי שור של קטן. והביא דאיתא בילקוט (רמז שמא ד"ה וכי יגוף), "שור איש להוציא את הקטן". ועיין בחזון יחזקאל (השמטות לב"ק, ובליקוטים לש"ס ב"ק לט:). ובאליה רבא כתב, דהרבנותא ברישא, דהוה אמיא שחרש שוטה וקטן ששורם ניזק מחמת שאין משמרים אותו, לא ליחייב פיקח המזיק, קא משמע לן דאפילו הכי חייב.

ג) מתני', חזר לתמותו דברי רבי מאיר. וכתב רש"י ד"ה חזר לתמותו, דקסבר רשות משנה. עיין לקמן אות טז, בביאור רשות משנה.

ד) מתני', שור האיציטדין אינו חייב מיתה. הרמב"ם (פ"ו מנזקי ממון ה"ה) כתב, דשור האיציטדין פטור אף מנזקין. והשיג הראב"ד (שם), למה לא יהא כשור דאמרין (לעיל לו:), שהוא מועד לשופרות. ועוד, שכבר פסק הרמב"ם (פ"ב מנזקי ממון הי"ט), דמשסה כלבו של חבירו בחברו חייב בעל הכלב. ותירץ המגיד משנה, דאף במססה אינו נעשה מועד אלא משלם חצי נזק. וכן לא דמי למועד לשופרות, לפי שאלו מכוונין

דוד בדבריו "האוכל עוד להשיבו" היתה, שאי אפשר להתפלל עוד עליו לאחר שמת, להקימו לתחיה. ועיין חידושי חתם סופר גיטין (מד. ד"ה חוץ).

יב) תוס' ד"ה נשא משה קל וחומר וכו', בתוה"ד, משמע שמאותה שעה הותרו. מבואר מדבריהם דבזמן הזה לא נהגה מצות "אל תצר את מואב". וכן כתב בספר המצוות להרמב"ם (שורש ג'). והרמב"ן (בסוף ספר המצוות במנין הלאוין) כתב, דאסור לקחת ארצם מידם שהיא נחלת ה' להם, וכדכתב קרא, "כי לבני לוט נתתיה ירושה", וירושה משמע עולמית. ועיין בפירושו הרמב"ן על התורה (דברים כג, ז). ובפירושו הרי"פ לספר המצוות לרס"ג (ח"ב ל"ת רסג ד"ה והנה). ועיין באות הבאה.

יג) בא"ד, והשיב דוד שהם פרצו גדר תחילה. כתב הרמב"ן (בסוף ספר המצוות), דדרשו להאי היתירא מלשון "אל תתגר במ", דהמתחיל במריבה נקרא מגרה מדון, אבל אם הם יתגרו בנו, מותר להינקם מהם כפי מה שראוי.

דף לח ע"ב

יד) גמ', ומה בשביל שתי פרידות טובות וכו'. הקשה המהרש"א (בחידושי אגדות), הא כתבו התוס' בד"ה נשא משה, דבימי עגלון מלך מואב הותר לעשות מלחמה עם מואב לפי שפרצו גדר, והא עדיין לא נולדה רות, דהא כתבו התוס' בניזיר (כג:): ד"ה בת בנו, דרות לא היתה בת בנו של עגלון מלך מואב אלא דורות רבים אחר כך, דבימי בעז שהיה מאתיים שנה אחרי עגלון עדיין היתה קטנה. ותירץ בעץ יוסף, על פי מה שהקשה, אמאי הוצרך הקב"ה לצוות שלא יכו את כל המואבים, היד ה' תקצר להשאיר בחיים את מי שעתידיים לצאת מהם רות ונעמה. אלא דצריך לומר, דהגינה זכותן על כל האומה, ואחרי שפרצו הגדר איבדו את זכותם והותר להלחם בהם, ואף על פי כן הותר הקדוש ברוך הוא את מי שעתידות רות ונעמה לצאת מהם.

טו) גמ', אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וכו'. ביאר המהרש"א (בחידושי אגדות), דהוא מידה כנגד מידה, דהבכירה שפרסמה את זנותה לא חסה על כבוד אביה, וכנגד זה אמר ה' שמותר לעשות בהם אנגריא, דהיינו להשתעבד בהם, דלא חס על כבודם.

טז) רש"י ד"ה דקאמרה מואב, לשון פריצות שהוא מאביה. במדרש רבה (וירא פרשה נ"א) איתא, שהאיסור הוא שזוללה בכבוד אביה. ובינה תואר הקשה, מה מדה כנגד מידה יש כאן. וביאר העינין יעקב (כאן), דשכר כיבוד אב הוא "למען ייטב לך", וזה שזוללה באביה נענשה שיצער את בניה שהוא היפך מייטב לך.

יז) גמ', שבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה קדמתה ארבע דורות למלכות. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהשכר היה מידה כנגד מידה, דהיא נתכוונה לבנינו של עולם, וכנגד זה זכתה להיות קודמת למלכות שהוא בנינו של עולם, דאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

יח) תוס' ד"ה מואבים עצמן לא כל שכן, וא"ת תינח מואב וכו' וי"ל וכו'. הקשה המהר"ם, אם כן, מינה לה לגמ' דהטעם שאסר הקב"ה אנגריא בעמון והתיר במואב, משום שכר שיחה נאה, נימא דהיינו משום שמואב היו בעצת בלעם, ועמון לא היו. ותירץ, דאם כן שאר האומות אמאי היו מותרים לעשות בהם אנגריא, אלא על כרחך דהא דאסר רק בעמון הוא משום שכר שיחה נאה.

יט) גמ', ת"ר שור של ישראל שנגח וכו'. בטעמא דתנא קמא, ביאר

דף לט ע"ב

(יד) **גמ'**, ממנעי ולא עבדי. המאירי דייק מכאן, דאין למנות אפטרופוס בעל כרחו.

(טו) **גמ'**, רשות משנה איכא בינייהו, בשיטה מקובצת העיר בשם שיטה, אמאי לא פירש לה אמתניתין. ותירץ, דכיון דהתחיל לפרש הברייתא, מסיים לפרשה קודם שפירש המשנה.

(טז) **גמ'**, סוכוס סבר רשות משנה ור' יוסי וכו'. המאירי (לעיל עמוד א), ביאר בשם גדולי המחברים, דרשות משנה לא נאמר אלא בנמכר או נתן במתנה, אבל נתפקח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן, אף שבטל האפטרופוס, הרי הם מועדים בחזקתם, שהרי הם ברשות בעלים, כדין השאילו או מסרו לשומר. (ועיין באות הבאה). ובשם יש אומרים כתב להיפך, שלא אמרו רשות משנה, אלא אפטרופוס ליתומים והדומים לזה, מפני שהם רשאים לומר מעין הטעם דאמרינן לקמן (מ:), לאו כל כמינך דמיעדת ליה לתוראי, הא נתן ונמכר לא אמרינן רשות משנה. והנמוקי יוסף (יט. מדפי הרי"ף) ביאר, דהיתומים מצו למיטען שאם היה ברשותן, היו שומרים אותו שמירה מעולה ולא היה נוגח. והשיטה מקובצת ביאר בשם רבינו יהונתן, דכמו שנשתנה בעל השור מחרשות לפקחות ומקטנות לגדלות, כן נשתנה חולי השור ונתרפא מהעדאתו. ורבי יוסי סובר שאין להשוות אדם לשור, דאדם יש לו מזל והשור אין לו מזל. (ועיין כובע ישועה).

(יז) **שם**, בקהילות יעקב (סימן מז), הביא הקושיא לפי פסק הרמב"ם (פ"ז מנזקי ממון ה"ו) דרשות משנה, היאך משכחת מועד לר' עקיבא דפסק כוותיה, דסבר יוחלט השור. ותירץ ההפלאה (ועיין שם באריכות) דהיינו בגוונא שחזר ולקחו, דחזר להעדאתו. וביאר הדברים אליבא דסברת רבינו יהונתן שהבאה באות הקודמת. והחזון איש (ליקוטים סימן יט ל"דף מ:), כתב, דהיינו משום דאין הטעם ד"רשות משנה" ששינה את טבעו, ונטלה המועדות, אלא שמלכתחילה היה מועד רק להאי רשות, ולא לרשות אחרת, כמו מועד לשבתות שאינו מועד לימים אחרים. עוד כתב דלפי מה שביאר, אם נשתנה רשותו ג' פעמים ונעשה מועד מחדש בג' רשויות, הוי מועד לכל שאר הרשויות, ואין בו דין שינוי רשות. והערך השולחן (שפ"ט סי"ט) הוכיח מרש"י לעיל (לו.) ד"ה שור, דאין רשות משנה היכא דלא יצא לגמרי מהרשות הקודמת. שהקשה, אמאי אין שור נעשה מועד, ומה הוקשה לו. הא רשות משנה. אלא על כרחך דלא אמרינן רשות משנה היכא דלא נעשה השור לגמרי של הניזק.

(יח) **גמ'**, רבי יעקב משלם ח"ג. כתב בספר הברית (חלק א מאמר ג' כוכבי השמים פרק ב'), בשם הגאון והמקובל המפורסם ר' יוסף אירגאס (בהקדמה שניה לספרו שומר אמונים), שאפילו בדברים שנאמרו בגמ' והנראין דברי מותר, או שלא בדקדוק, יש בהם פנימיות ורמוז עצום, וכלשון הגמ' כאן, "ר' יעקב משלם".

(יט) **גמ'**, במועד ולא נטריה כלל וכו' דאילו ר' יהודה סבר וכו' ור' יעקב סבר אין מעמידין וכו'. כתב בנחלת יהושע לקמן (מה:), דמוכח מהכא, דאפילו לא נטריה כלל, ואפשר לחייבו כולו מצד מועדות נמי אמרינן צד תמות במקומה עומדת.

(כ) **תוס'** ד"ה אי בתם פשיטא, בתוה"ד, אם כן הוה ליה למיתני ר' יעקב מחייב ותו לא. הקשה בתוס' רבינו פרץ, הא אי הוה אמר הכי, לא ידעינן דמיירי בתם, דהוה אמינא דאיירי במועד, ולהכי משלם. ותירץ, דאם כן פשיטא, אלא על כרחך צריך לפרש דמיירי בתם, וקא משמע לן דמעמידין אפטרופוס לתם.

(כא) **בא"ד**, שם. ביאר המהר"ם, דאי אשמועינן דמעמידין אפטרופוס

לנגחן, וכמו שפטורים ממיתה אין נעשים מועדים. והנימוקי יוסף (יא. מדפי הרי"ף) תירץ בשם הרא"ה, דשור האי צטדין אין בו דעת כלל לנגוח אלא שנוגח דרך תרבותו כפי מה שהרגילוהו, אבל כלב יש בו דעת, ולפעמים משסים אותו ואינו נוגח, וביה ליכא למימר כי יגח ולא שיגיחוהו. וכתב הנימוקי יוסף, דלפי זה שור האי צטדין פטור לגמרי ואפילו מחצי נזק.

(ה) **תוס' ד"ה אין מעמידין אפטרופוס וכו'**, תימה מאי טעם דאין מעמידין. הקשה המהר"ם שיף, אמאי לא פירשו טעמא משום דאין נזקקין לנכסי יתומים. ותירץ, דאם כן הוה לן להעמיד אפטרופוס ולכי גדלי ישלמו.

(ו) **בא"ד**, שם. השיטה מקובצת הביא בשם הרא"ש, שיש שפירשו, דבנגיחות דתמות כתיב "והועד בבעליו", והאי לית ליה בעלים. ודחאם הרא"ש, דהא דבעינן בעלים היינו לענין לעשותו מועד ולא לענין לחייבו פלגא נזקא.

(ז) **בא"ד**, וגם אין לומר משום דמשתלם מגופו חשו חכמים וכו'. כתב בשיטה מקובצת בשם תוס' הרא"ש, דיש לדקדק כן מדנקטו בגמ' "אין מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו", דמשמע, דהטעם שאין מעמידין אפטרופוס לתם, לפי שגובה מגופו.

(ח) **תוס' ד"ה אלמא מעמידין אפטרופוס**, וא"ת ונימא דרישא כגון שלא היה אפטרופוס בשעת נגיחה וכו'. הרשב"א תירץ בשם הראב"ד, דאם כן הוה ליה למימר במתניתין, דשור של חרש שוטה וקטן שנגח פטור, ומעמידין להם אפטרופוס. ומדלא הזכיר ברישא אפטרופוס, משמע, דאין מעמידין אפטרופוס לכך.

(ט) **תוס' ד"ה ואם הוחזקו נגחנין**, בתוה"ד, ועוד דהאי תנא סבר רשות משנה. מבואר מדברי התוספות, דלרבי מאיר שור שהועד בבית בעלים ומסרו לאפטרופוס, רשות משנה ופקע מועדותו. אבל בירושלמי (בפירקין הלכה ד') נסתפק בזה, דשמא לרבי מאיר רשות משנה רק היכא שהועד בבית אפטרופוס, ואחר כך חזר לבעלים. אבל הועד בבית בעלים. דילמא מודה רבי מאיר דאין רשות משנה.

(י) **בא"ד**, ואפילו הוחזקו נגחנין וכו'. הרשב"א כתב כדבריהם בתוספת ביאור, דשני תירוצים הם, א. דמיירי דחזינן שהם רוצים ליגח. ב. דנגחו ג' פעמים בפני האב, דהשתא כשיצאו לרשות האפטרופוס נעשו תמין, דרשות משנה.

(יא) **תוס' ד"ה ורבי יוחנן**, בתוה"ד, ואם כן אמאי הוי דר' יוסי בר חנינא טועה. ביאר המהרש"א, דלא קשיא לתוס' מאי אקשי מר' יוחנן אדר' יוחנן. דאיכא למימר דסברה הגמ' הכא, דטעמא דאין גובין מנכסי יתומים משום דפריעת בעל חוב מצוה, ויתמי לאו בני מעבד מצוה ניהו, כדעת רב פפא בערכין (כב.). אבל הא מיהא קשיא להו, אמאי משוינן לר' יוסי בר חנינא טועה, הא שפיר יש לומר דפליג ארב פפא וסובר כרב הונא בריה דרבי יהושע דטעמא משום צררי, והכא לא שייך טעמא דצררי.

(יב) **גמ'**, ומזיק שאני. ביאר הרא"ש (סימן ד'), דהוא משום תיקון העולם, שלא ירבו להזיק, וכן הביא המאירי בשם גדולי המחברים.

(יג) **גמ'**, ר' יוחנן אמר מעליית אפטרופוס. הרשב"א הביא דהירושלמי (בפירקין הלכה ד'), הוכיח מהא, דהמכיש בהמתו של חברו והלכה והזיקה, חייב בנזקה. דהיינו, דהכא נמי חייב האפטרופוס על נזקי בהמת היתומים אף על פי שאינו שלו. [ובפני משה על הירושלמי (שם) ביאר, דהירושלמי קאי אסיפא דמתניתין, דשור האי צטדין אינו חייב מיתה, ומשמע דבנזקין חייב. ועיין לעיל אות ה].

בעיא אליבא דחכמים דסברי דשמין בשל ניוק, אבל לר' ישמעאל דסבר דשמין בשל מויק, ודאי דבעי לשלם ב' כופר, מידי דהוה בהמית שור של אדם גדול ששוה מאתיים לאדם ששוה חמישים, שחייב לשלם מאתיים, ולא יגרע אם יחלקו לב' גופים.

(ו) גמ', כופר אחד אמר רחמנא ולא שני כופרין. והשיטה מקובצת כתב בשם הראב"ד, דאי אפשר לחייבו על חצי חטא כפרה שלמה, דלא מצינו על כזית אחד שתי חטאות, וגם לא חטאת אחת לשני אנשים, שכך שנינו בכריתות (כג.). שכל חטאת שהיא באה על חטא אין שנים מביאים אותה.

(ז) תוס' ד"ה כופר שלם, בתוה"ד, ושה אפילו מקצת שה. בשיטה מקובצת תירץ בשם הר"א מגרמישא, דלא דמי להכא, דהתם לא קבע שיעור, אבל הכא דקבע שיעור דמי מויק או דמי ניוק, שמא אין לפחות ממנו.

(ח) תוס' ד"ה חייבי כופר, ביורשי הניזק עצמו מיבעיא ליה. ביאר הרשב"א, דבית דין וודאי יכולים למשכנם, ככל חייבי נויקין. ומיבעיא לגמ' אם אפשר ליורשי הניזק עצמם למשכן בלא בית דין, כמו שהגזברים ממשכנים חייבי חטאות ואשמות. והקשה הלחם משנה (פ"י מנזקי ממון ה"ד), הא בחטאת ואשם וודאי, אף הבית דין אינם יכולים למשכן דהא כפרה נינהו, ואף כופר כן הוא. ותירצו הברכת שמואל (סימן ל, ד), והאבן האזל (פ"ח מנזקי ממון הי"ג), דחייב כופר אף על גב דהוא כפרה, אינו כאיסורא בעלמא, אלא חיוב ממון ליורשים, ומשום הכי יש ליורשי הניזק זכות תביעה ומצו למשכנו, ולא דמי לחטאת ואשם דהוי כפרה בעלמא בלי דין ממון, ולכך אין בית דין ממשכנים.

(ט) גמ', ונימא ליה תם שאילי מועד לא שאילי, משום דאמר ליה סוף סוף וכו'. הקשה בתוס' רבינו פרץ, מה היתה דעת המקשן. וביאר, דכוונתו משום דמעריקנא לאגמא, או הוה מודינא ומיפטרנא. והתרצן לא הבין קושיתו. ובחידושי הראב"ד כתב, דכוונתו היתה להקשות, דאין דרך שור תם להזיק כמו מועד. ותירצו, דמכל מקום לענין תשלומין לאו טעותא היא גביה. ובחידושי רבי שמעון (סימן לג אות ב') ביאר, דקושית הגמרא, דכיון דלא נתכוין לשאול שור מועד, אם כן כל השאלה היא בטעות, ולא חל עליו חיוב שומר כלל, ולא ישלם אף חצי נוק. ומשני, דכיון דעל חצי נוק היה בדעתו להתחייב, לקבל שמירה, אין מניעה שיחול דין שומר לגבי חצי נוק.

(י) רש"י ד"ה שהכיר בו שהוא נגחן, אבל לא ידע שנגח ג' נגיחות. הקשה התורת חיים, דאם כן אכתי תיקשי דתורא שאילי אריא לא שאילי, דכיון שנגח ג' נגיחות נעשה מוחזק ליגח, דתלת זימנין הוה חזקה ודמי לאריא. לכך פירש, שידע בו שנגח אפילו מאה פעמים, אלא שלא ידע שהועד בבעליו, דאין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בית דין, כדאיתא לעיל (כד.), והוא היה סבור שהבעלים נתפשר עם הניזק כל פעם בלא בית דין. וכן כתב התוס' רבינו פרץ.

(יא) גמ', ונימא ליה אי תם הוי משתלם מגופו. הקשה האבן האזל (פ"ד ה"ח), דמשמע שגובין מהשומר את גוף השור, וקשה, למה יפסיד הבעלים משום שהשומר פשע ולא שמר כראוי. ותירץ, דלרבי עקיבא דסבר יוחלט השור, איכא למימר, דחל דין על השור שגובה ממנו נוק, ולא אכפת לן שהבעלים לא פשע. ולרבי ישמעאל דסבר יושם השור, איכא למימר, דכיון דחייב התשלומים מוטל על השור, אין הבעלים יכולים לסלק חיובם ולמנוע זכות הניזק משעבודו. ועוד תירץ, דבזה שנותן הבעלים את השור לשומר לא מסתלק ממנו חיובו, דרך בשור מועד דסגי ליה בשמירה פחותה, מצינו כן, אבל לא בשור תם דבעי

לתם, הוה ליה למימר "מחייב", דמשמע דלא תימא דפטור לגמרי אלא חייב. אבל השתא דנקט חצי נוק, משמע דהרבותא הוא דלא תימא דמשלם נוק שלם, אלא חצי נוק.

(כב) גמ', אדמוקי לה במועד נוקמא בתם. ביאר הרשב"א, דעדיף לאוקמי בתם, משום דקודם הוא תם ואחר כך מועד, ולמה לן לפרושי שנעשה מועד ומשלם חצי נוק דתמות, נפרש דעדיין הוא תם ומשלם מה שעליו לשלם.

(כג) תוס' ד"ה אדמוקי, תימה וכו'. השיטה מקובצת תירץ בשם הרא"ש, דהשתא לא קשיא דליתני ר' יעקב מחייב, דיש לומר, דאף בברייתא קמייתא אתי ר' יעקב לפרושי מילתא דר' יהודה, דהיינו דמשלם חצי נוק.

(כד) בא"ד, בתוה"ד, ואי הוי תני מחייב הוה מוקמינן לה במועד כו'. כתב המהרש"א, דהשתא דקתני חצי נוק, ליכא לאוקמא במועד וחצי נוק דצד מועד, כדמוקי לה אביי. דלא משמע ליה לרבא לפרושי הכי, כדכתבו התוס' לעיל. ואף דאיכא לאוקמא במועד וחצי נוק דצד תמות, כדמפרש לה רבא, מכל מקום שמעינן מינה דמעמידין אפוטרופוס לתם, דטפי ניהא לן לאוקמא לאשמעינן הך מלתא בתם לחודיה.

דף מ ע"א

(א) גמ', חדא דאית ביה תרתי טעמא. פירש רש"י ד"ה א"ל חדא דאית, דרבא אוקי בה אוקימתא חדא דאית בה ב' רבותות, א. דסגי למועד בשמירה פחותה, ב. צד תמות במקומה עומדת. והקשה בתוס' רבינו פרץ, הא איכא הא דמעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, ואם כן הוה תלתא. ותירץ, דכוונת הגמ' דאית ביה תרי טעמי להעמידה במועד טפי מתם, דההיא דמעמידין אפוטרופוס שמעינן גם בתם. והתורת חיים הקשה, מנלן לאוקמי במועד, ולמימר דסבר רבי יעקב בתרתי כרבי יהודה. ולכך ביאר דלא כרש"י, אלא דחדא דאית ביה תרתי, היינו, חדא אוקימתא דאית ביה תרי אוקימתות, כלומר, דמהך אוקימתא דמיירי במועד שמעינן דאפשר לאוקמי אף בתם, ואוקימתא דתם בכלל אוקימתא דמועד היא. והפני יהושע תירץ דברי רש"י, דכיון דבברייתא בתרייתא דמיירי במועד, מפרש רבי יעקב את דברי רבי יהודה, וסבירא ליה כוותיה להלכה. מסתבר לרבא, דאף ברייתא קמייתא שהיא שיטת רבי יעקב גופיה, כר' יהודה. ועיין בשיטה מקובצת בשם ר"א מגרמישא, והר"ש.

(ב) גמ', רבינא אמר רשות משנה איכא בינייהו. הקשה הרשב"א, אם כן הוה ליה למימר, רבי יעקב אומר אינו משלם אלא חצי נוק, דהא קא משמע לן דברשות משנה לא ישלם נוק שלם, כיון דחזר לתמותו.

(ג) גמ', תנו רבנן אפוטרופוסים משלמים מן העליה ואין משלמים כופר. בשיטה מקובצת תמה, למה נקט לישנא ד"מן העליה" ולא נקט משלמים את הנוק, כמו שסיים דאין משלמין כופר. ותירץ, דאם כן הוה אמינא דמיירי בתם, ומעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו.

(ד) גמ', מאן תנא כופרא כפרה. ביאר בתוס' רבינו פרץ, דנפקא מינה, אם מחלו היורשים. דלמאן דאמר כופרא ממונא, אין צריך לשלם, ולמאן דאמר כופרא כפרה לא מצו למחול. ועוד, היכא שאין לו ממון, דלמאן דאמר ממונא, פטור. ולמאן דאמר כפרה, צריך לחזר על ממון עד שימצא כפרתו, דאי לאו הכי יענש עליו. [ועיין רמב"ם (פ"י מנזקי ממון ה"ד), שכתב הבעלים חייבים מיתה ואם נתנו כופר נפטרים. וברש"י לעיל (ב:) ד"ה ואגב].

(ה) גמ', שור של שני שותפין. כתב האור החיים (שמות כ"א ל'), דהאי

דאף בפקדון איתא לשעבודא דר' נתן, דהא הכא פקדון הוא, דשואל היינו פקדון. וכן כתב **ב"מ של שלמה** (סימן יט). ובקצות החושן (סימן פ"ו סק"ד) כתב, דעל פקדון לא שייך שעבודא דר' נתן, כיון דשעבודא דשומר משעת פשיעה, דהחויב להשיב הפקדון אינו מחמת שעבוד, אלא דממוניה דמפקיד גביה. ומסוגיין ליכא ראייה, דהכא פשע בשור הניזק, ומשעת פשיעה יש שעבוד. ובמשו"ב נתיבות (שם), הוסיף ביאור, דאף דאכתי לא חל שעבוד, מכל מקום כיון שאם ימסרנו לניזק יחול חיוב כלפי המפקיד, שני השעבודים באים כאחד, וחייב שעבודא דר' נתן.

כב) גמ', משום דאמר ליה לאו כל כמינך דמייעדת ליה לתוראי. ביאר הרשב"א, דאין כוונת רבא דאין מועד אלא בפני בעלים ושואל לאו בעלים הוא, דהא לא גרע שואל מאפוטרופוס, ושמעינן במתניתין לעיל (לט). דמעידין על שור בפני האפוטרופוס ומייעדין אותו. אלא כוונתו, שאין לדונו כמועד לאחר שחזר לרשותו לפי שהוא לא שמרו יפה. וביאר הדרכי דוד, דכיון דהבעלים שמר כראוי, אינו נעשה מועד לגבי הבעלים ששמרו כראוי. ועיין קובץ ביאורים.

כג) גמ', שם. כתב הרשב"א, דמבואר מדברי רבה הכא, דסבירא ליה דרשות אינה משנה. וקשה, אמאי במתניתין לעיל (לט). מבואר, דכשחזר השור מן האפוטרופוס לבעלים, חזר לתמותו. ותירץ, דבמתניתין נמי היינו טעמא משום דלאו כל כמינך דמייעדת ליה לתוראי. אי נמי, דאפוטרופוס עדיף משומר דעלמא, דעשאוהו כבעלים.

כד) גמ', כל מקום שהולך שם בעליו עליו. ביאר השיטה מקובצת בשם הר"א מגרמיישא, דשם בעליו עליו, לענין שלא נתבטלו אצל השואל ההעדאות שהועד בפני הבעלים. אבל סיפא שהועד בפני השואל וחזר לבעלים, אינם ההעדאות כלל לגבי משאיל, דמעולם לא הועד לגביו.

כה) תוס' ד"ה ויש בנוגח וכו', בחד מינייהו סגי, דכיון דלא מפרשי קראי בהדיא וכו'. תמה המהרש"א, הא בתוס' לעיל ד"ה מן הבהמה, הביאו הגמ' בתמורה (כח:), דגבי רביעה כתיב "בהמה" וגבי נעבד כתיב "בקר", ואם כן אי הוה כתיב חד קרא, שפיר הוי ידעינן במאי מיירי. ותירץ, דהני קראי לאו ילפותא ממש הם, אלא רק אחרי דידעינן גם נעבד וגם נרבע, מוקמינן לכל קרא כפי מה שנתפרש מפסוקים אלו. אבל אי הוה כתב חד קרא, לא הוה משגחינן בהני קראי, אלא הוה מוקמינן להו בדדמי. ועל כרחק צריך לומר כן, דאי לאו הכי למה לי קרא לרובע ונוגח, נילף כולהו מקרא דנעבד, דהא כתבו התוס' בד"ה למה, דהוא קיל מכולהו. ובמשך חכמה (ויקרא א, ב) כתב, דדברי המהרש"א אינם לפי התורת כהנים שעושה צריכותא גם על נעבד, עיין שם. והפני יהושע כתב, דודאי דרשות דרובע ונרבע הן דרשות גמורות, ומה שכתבו "בחד מינייהו סגי", היינו דסגי ברובע דחמור מנוגח, ולא שייך להקשות נכתוב נוגח, דהיינו "ומן הצאן", ולא בעי רובע, דאם כן נוקי מן הצאן ארובע, דכיון דאין מפורש בקרא דאיירי בנוגח, נוקי בדדמי.

כו) בא"ד, דהני חומרות אין שקולות. ביאר השיטה מקובצת בשם הר"א מגרמיישא, דאינן שקולות, משום דהוה חומרות דאורייתא. והפני יהושע ביאר, [ונראה שכן כוונת הר"א מגרמיישא], דאין אלו חומרות מסברא אלא של דין, דמצינו בכל אחד מהם דין חמור, ובהא אי אפשר לשקול איזה דין חמור טפי מחבירו.

דף מא ע"א

א) גמ' אטו סכין כתיבא באורייתא, פירש רש"י שתהא שחיטתו חשיבא יותר משחיטת צור. וכן משמעות תוס' ד"ה היכא. בתוה"ד, אטו

שמירה מעולה. ועיין מה שתיירץ בחידושי מרן רבינו חיים הלוי על הרמב"ם (פ"ד מנזקי ממון ה"ד). ועיין לקמן דף מד אות כג.

יב) תוס' ד"ה ולימא ליה וכו', הך פירכא לית ליה לר' יהודה וכו'. הפני יהושע ביאר דכוונתם, דאף על גב דהאי פירכא ליתא אליבא דר' יהודה, לא תיקשי אמאי לא משני ר' יהודה היא, דקושטא דמילתא משני ליה, דאין כאן קושיא דסוף סוף הוית משלם לדידי. אלא אהא דבסמוך, דקדמי בית דין ותפסוהו, דהוי שינויא דחיקא, קשיא לתוס' אמאי לא משנינן דר' יהודה היא. ועל זה תירצו, דאף אי נימא דר' יהודה היא, אכתי תיקשי דלימא ליה הוה מודינא ומפטרנא, דר' יהודה נמי מודה דהשתא לאו קנסא היא, ואם כן בלאו הכי יש לדחוק, דמיירי דקדמו בי דינא ותפסוהו, והשתא ניחא לן לאוקמי לברייתא אף אליבא דרבנן.

יג) תוס' ד"ה לאו תורא בעית לשלומי, בסוה"ד, ויש לומר דהשתא נמי לא משלם אלא בשויו של שור. הקשה בתוס' רבינו פרץ, אם כן, אמאי נקט דשואל משלם חצי נזק, הא אין זה נכון בגוונא דהשור שוה פחות. ותירץ, דרוב פעמים השור המזיק יש בו שווי כשיעור חצי נזק.

דף מע"ב

יד) גמ', אם תם הוה מודינא ומפטרנא. הקשה החזון איש (סימן ז' סק"ט), הא אין התביעה עליו אלא על הניזק, ומה שייך לומר דהודאתו פוטרת. וכתב, דצריך לפרש דטעות השומר היא, דהוה אמינא לבעלים להודות ולהפטר.

טו) גמ', הוה מעריקנא ליה לאגמא. הקשה הרשב"א, מאי יהני ליה, וכי לעולם יהיה שם. ותירץ, דכוונתו, דהיה מביאו אחר כך בחשאי ואוכלו. והיה פטור, משום דמזיק שעבודו של חבירו פטור. אבל השיטה מקובצת כתב בשם הרא"ה, דמסתברא דטענתו שהיה חורש בו לעולם שם באגם. דאם היה שוחטו היה חייב לשלם אפילו לר' ישמעאל. ועיין באות הבאה.

טז) תוס' ד"ה הוה מעריקנא ליה לאגמא, בתוה"ד, ובשלמא לר' ישמעאל וכו' ניחא קצת וכו' ולא הוה אלא כמזיק שעבודו של חבירו ופטור. הרא"ש בשיטה מקובצת דחה אף האי שינויא, דהא אסור להזיק שעבודו של חבירו, ומצי הבעלים למיטען, ידענא בך שלא היית עושה כן.

יז) בא"ד, ונראה לי שרוצה לומר וכו'. תמה החזון איש (סימן ז' סק"א), הא אסור לו לעשות כן, דחייב לשלם מה שמוטל עליו, ואסור לו לכפותו להתפשר. וביאר, דכל הני טענות היינו דמחמת כן קבלת השמירה היא בטעות, דנוח לו לאדם לקבל שמירה על דבר שהוא קצת בידו להפטר ממנו, ואפילו שלא כדין, מלקבל על עצמו חוב שוודאי יהיה חייב לשלמו.

יח) בא"ד, ועוד דבית דין ינדהו. בתוס' רבינו פרץ תירץ, דמצי למימר לבית דין, שהשור ברח מעצמו ולא יכל לעכבו, ולא יוכלו לנדוהו.

יט) גמ', כגון דאקדים בי דינא ותפסיה. הקשה הראב"ד, למה להו לתפוס השור, הא מועד הוא ומשלם מן העליה. ותירץ, דהבית דין חוששים שמא לא ימצאו לו נכסים אחרים.

כ) תוס' ד"ה אי הכי וכו', ואם תאמר, והרי הוא לא התפיסו וכו'. בתוס' רבינו פרץ תירץ, דאם היה מחזירו לאלתר למשאיל לא היו הבית דין יודעים היכן הוא, ולא היו תופסים אותו, וכיון שהשאיירו בביתו לא הספיק להבריחו לאגם כיון שהבית דין ידעו היכן הוא ותפסוהו לאלתר. **כא) גמ', משתעבדנא להיאך מדר' נתן.** בתוס' רבינו פרץ הוכיח מכאן,

בבבל. אך הקשה, הא רב פפא דדחיק לשנויי דקטל וערק לאגמא, אמר לעיל (טו). פלגא נוקא ממונא.

(יא) רש"י ד"ה שהוזמו זוממין, בתוה"ד, וכשנגח גניחה שלישיית והעידו בו באתה כת המזומת וכו'. הקשה בתוס' לעיל (כד). ד"ה ולא ישמרנו, אם כן אפילו למאן דאמר לייעודי תורא לא ניחא, דלכולי עלמא בעינן שיעידו בו על גניחות הראשונות קודם שיגח גניחה רביעית. ותירץ, דמיירי דמיד לאחר שהוזמו הזוממין על שלש גניחות, קדם ונגח גניחה רביעית, דמיירי שהיה השור בבית בעלים, ואתיא כמאן דאמר גומרים דינו של שור שלא בפניו.

(יב) רש"י ד"ה גביה הוה קאי, שהמזומין העידו דגביה הוה קאי וראה בגניחותיו. הקשה התורת חיים, אמאי לא מפרש שהעדים הראשונים שהעידו על הנגיחה הם שאמרו שהבעלים היה שם, ועכשיו שהוזמו זוממיהן, ממילא ידעינן שהבעלים היה שם. דהכי ניחא טפי, דמסתמא המזומין לא ראו גניחות השור, דלא באו אלא להזים זוממי זוממין, ואומרים להם עימנו הייתם. אמנם השיטה מקובצת כתב דהרא"ה פירש כן, שהעדים הראשונים העידו שהבעלים ראה את הנגיחה. נולכאורה נתחדש כאן, דאף שבשעה שהעידו שהבעלים היה שם, לא היה שום נפקא מינה בזה, אפשר לקבל עדות על כך. (י.צ.ב.)).

(יג) תוס' ד"ה אינו יודע שהיא נבילה, ואם תאמר איצטריך לכן פקועה. בתוס' רבינו פרץ תירץ, דדוחק לאוקמי קרא לכן פקועה. ועוד, דמהא גופא נשמע דשחטו לאחר שנגמר דינו אסור, כיון דבן פקועה סקילתו זו היא שחיטתו. ואם הוא אסור, אף שחטו לאחר שנגמר דינו אסור. וכעין זה כתב השיטה מקובצת בשם הרא"ה, דהא דציותה תורה לסקול השור, אינו עונש לשור, אלא קנס לבעלים. שהבעלים חייבים לסקול השור כדי שלא יהנו ממנו, ופשיטא שגם אם השור בן פקועה, התורה קנסה בעליו שלא יאכלו ממנו, ואם כן מ"סקול יסקל" ידעינן שיש איסור אף בבן פקועה. והא דנקטה הגמ' איסור נבילה, קושטא דמילתא נקט, ברוב הבהמות. ועיין מצפה איתן. ובמה שכתבנו לקמן דף מד: אות יח.

(יד) תוס' ד"ה והאי לא יאכל וכו'. ובעל השור נקי להנאת עורו. ביאר המהרש"א, דלא ניחא להו לפרש כרש"י ב"ה להיכא, דדרשינן "נקי" לפוטרו מחצי כופר ודמי וולדות, דהאי תנא דברייתא סבירא ליה ד"נקי" משמע לאסור בהנאה.

(טו) תוס' ד"ה כל מקום, בתוה"ד, ויש לומר וכו' אבל כי כל אוכל מלא תאכלו לא ילפינן. פירש המהר"ם, דבעינן דומיא דלישנא דכתיב בנבילה, ובנבילה כתיב "לא תאכלו".

(טז) גמ', נכתוב רחמנא לא יהנה. הקשה המלא הרועים, דאיצטריך למיכתב "לא יאכל" לאסור אכילה בבן פקועה.

דף מא ע"ב

(יז) גמ', והשתא דנפקא ליה איסור אכילה ואיסור הנאה מלא יאכל את בשרו. העיר המלא הרועים, דבשלמא לשינויא בתרא דילפינן שחטו לאחר שנגמר דינו מתיבות "את בשרו", אתי שפיר מה שהקשו, דהא איסור הנאה שפיר ילפינן מ"לא יאכל". אבל לשינויא קמא, דאם כן נכתוב קרא "לא יהנה", אלמא דלא שמעינן מ"לא יאכל" איסור הנאה, אלא דוקא איסור אכילה לאחר שנגמר דינו, ושפיר איצטריך "בעל השור נקי" לאיסור הנאה, ומאי מקשינן. אלא דצריך לומר, דסוגיא דהכא אולא כתירוצך בתרא.

(יח) גמ', בעל השור נקי להנאת עורו. הקשה השיטה מקובצת בשם הרא"ה, הא לשון הברייתא, ד"בעל השור נקי" אתי לאיסור הנאה, ולא

סכין כתיב בהדיא ולא אתיא צור אלא מריבויא, כך הוא עיקר שחיטה בצור, אפילו לשחוט לכתחילה כמו בסכין. דהיינו דסברי דהיכא דלא כתיבא באורייתא להדיא אלא ילפינן לה ברבוי או מייטור לא היתה השחיטה בו ראויה לכתחילה, כשחיטה בסכין המפורשת בכתוב. וכן משמע מדברי תוס' ביומא (מד). ד"ה מאי, דדבר הכתוב בהדיא, חמיר טפי מדבר הנלמד מייטור. (ר.ג.).

(ב) תוס' ד"ה כמאן דקטלה דמי, בסוה"ד, אבל הכא תחילת ביאה זו ברצון וכו'. הראב"ד תירץ, דרבא לא סבירא ליה להאי מימרא. אי נמי, דווקא באדם הדוא מינה, חשיב אף סופה אונס, לפי שנמשכת אחריו, אבל בהמה לא. וכן כתב המאירי.

(ג) שם, בסוה"ד, אבל הכא תחילת ביאה זו ברצון ואסורה לכולי עלמא. ביאר המורה כהן, דכוונתם דבביאה כזו על ידי איש, נאסרת על בעלה לכולי עלמא, ובביאת בהמה אין נאסרת לבעלה.

(ד) תוס' ד"ה ברגל שדרסה, שן הוה שייך למינקט הכא וכו'. ביאר המהרש"א, דהיינו שן דחיה, שאורחה בכך.

(ה) מתני', נגח עבד או אמה וכו'. כתב הרשב"א, דמיירי במועד, דהא סתם משנה וברייתא אליבא דרבי עקיבא, ואיהו סבירא ליה דתם פטור משלשים של עבד.

(ו) גמ', כגון שסיכין שלשה בני אדם. הקשה בתוס' רבינו פרץ, היאך נעשה מועד למאן דאמר לייעודי גברא, הא אי אפשר להזהירו מפני גניחת שורו, דאכתי לא מתו מחמת גניחתו, ונמצא דהנגיחה השניה והשלישית נעשו קודם העדאת הגברא. ותירץ, דכיון שראה שסיכין, היה לו לשומרו כאילו הרג.

(ז) גמ', ומועד לגוים הוי מועד לישראל. ביאר הפני יהושע, דאינו מועד, משום דישראל אית ליה מזלא טפי. והמלא הרועים לעיל (כד): על התוס' ד"ה במכירין ביאר בעוד אופן, על פי מה שכתבו התוס' לעיל (כד): ד"ה במכירין, דאפשר דאין נעשה מועד על ידי גניחות של לאו בני חיובא. דכוונת הגמ', דכיון דאינו חייב על גניחת עכו"ם, אינו נעשה מועד על ידי גניחתם. ודחה, דיש לחלק בין קטלא לנזקין, דרק בקטלא לענין כופר אמרינן הכי, אבל בנזקין דבעינן שיוחזק נגחן, מה לי עכו"ם ומה לי ישראל.

(ח) גמ', שם. הקשה הפני יהושע, אמאי לא תני לעיל (לז). במתניתין, מועד לעכו"ם אינו מועד לישראל. ותירץ, דלא שייך למיתני בהדי הנך, משום דמסיים שם, "את שהוא מועד לו משלם נזק שלם", וזה לא שייך גבי מועד לעובדי כוכבים. ואף דקתני התם מועד לאדם ואינו מועד לבהמה, ובאדם לא שייך תשלומי נזק שלם. מכל מקום שייך שפיר למיתני, כיון דמשלם מיהו כופר שלם, מה שאין כן בעובדי כוכבים דליתא בתשלומין כלל.

(ט) גמ', ומועד לבהמה הוי מועד לאדם. הרמב"ם (בפ"י מנזקי ממון ה"ג) פסק, דאם הרג ג' בהמות הוי מועד לאדם. וביאר (שם) הכסף משנה, דהרמב"ם פירש הגמ' בניחותא, דמועד לבהמה הוי מועד לאדם. ואף על גב דקיימא לן דמועד לבהמה לא הוי מועד לאדם, הני מילי לענין נזקין, אבל לענין הריגה הוי מועד. ועיין ים של שלמה (סימן כג).

(י) תוס' ד"ה מאחר דמתם קטלינן ליה, בסוה"ד, אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים. השיטה מקובצת כתב דהרא"ש צידד לומר, דלא בעינן עדות דווקא, אלא כיון שנגח בפניו הוי כמו עדות. והא דהקשו "מאחר דמתם קטלינן ליה וכו'", משום דלמאן דאמר פלגא נוקא קנסא, כשם שאין משלם על פי הבעלים, כך אינו נעשה מועד על פיהם, דהעדאת השור חשיבא קנס, כדאיתא לקמן (פד): דאין מועד

כד) רש"י ד"ה מודה בקנס, פטור, וכי היכי דמיפטר מקטלא מיפטר נמי מכופר. הקשה הפני יהושע, אמאי לא פירש בפשיטות, דהקושיא למאן דאמר פלגא נזקא קנסא. וכמו שפירשו התוס' בד"ה מודה בקנס. ותירץ, דאם פלגא נזקא קנסא, אלמא סתם שוורים בחזקת שימור קיימי, ובדין הוא דלא לשלם כלל, כדאיתא לעיל (טו.), ואם כן לא משני מידי במאי דקאמר "קסבר כופרא כפרה", דכיון שמעיקר הדין אינו צריך לשלם, וודאי אף אינו צריך כפרה. לכך מפרש דהקושיא אליבא דמאן דאמר פלגא נזקא ממונא, ומכל מקום לפטור מכופר, כי היכי דפטור מקטלא. אבל תוס' סברי דאייירי שהבעלים יודעים בו שהוא מועד, ורק לפי שאין עדים קרי ליה תם, ושייך בהו כפרה כיון שיוודעים בו שהוא נגחן, אם כן לאו בחזקת שימור קאי וצריך כפרה.

כה) בא"ד, שם. ביאר הפני יהושע, דאין כוונת רש"י דפטור מכופר משום דינא דכל שאין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר, דאם כן לא משני מידי במאי דקאמר דכופרא כפרה, דסוף סוף אינו חייב בכופר היכא שאין השור נסקל. אלא כוונת רש"י, דהוא סברא בעלמא דהא בהא תליא, ולפי זה שפיר משני בגמרא דלאו הא בהא תליא, כיון שצריך כפרה.

כו) רש"י ד"ה מתכוון אמר ליה ברישא, בתוה"ד, ובעד אחד נמי איכא למימר פשיטא דלא מחייב, דהא תרי בעינין לאפוקי ממונא. הקשה בשו"ת הגרע"א (ח"א סימן ק"ה), דהוה מצי לשנויי שהעידו שלא בפני הבעלים, או בעדות מיוחדת, או בפני בית דין של שלשה, דבכל הני גווני הוי עדות מעלייתא לדיני ממונות, ולא לדיני נפשות.

דף מב ע"א

א) גמ', רב טביומי משמיה רבא אמר המית אמר ליה ברישא וכו'. ביאר הראב"ד, דרב כהנא סבר, דכמו שציידי פיקח נוטל כל מה שיוזמן לו, כן בדברי תורה יגדיל תורה ויאדיר. ורב טביומי סבר, דאילו נודמן לו תחילה טעם דמתכוין, לא היה מוסיף לומר לו טעם פחות טוב, שאין דרך ושימוש החכמים לעשות כן. וכן בציידים שיש בהם סלסול ונקיות הדעת, לא יביאו גם דגים קטנים, היכא שמצאו גדולים. לפי שאינם להוטים אחר הבעצ. ועיין באות הבאה.

ב) רש"י ד"ה משכח זוטרי, בתוה"ד, ולית ליה מנא כולי האי דלחוקניהו לכולהו. הקשה התורת חיים, והא אין המשל דומה לנמשל, דהא דשדי זוטרי משום דלית ליה מנא דלחוקניהו לכולהו, אבל הכא דאיכא לאוקמי קרא דובעל השור נקי, בין במתכווין בין בהמית, אם כן כי הדר משכח הא דמתכווין, מנא ליה דהדר ביה מקמייתא, דלמא לא הדר ביה ומוקי קרא לתרווייהו, להמית ולמתכוון. ועיין קיקיון דיונה.

ג) גמ', רבי יוסי הגלילי אומר נקי מדמי ולדות. ביאר הרשב"א, דהיינו חצי דמי ולדות. והא דלא מוקי לה לחצי כופר, משום דסבר דמשלם חצי כופר. והקשה, מי דחקו לר' יוסי לפטור בולדות ולחייב בחצי כופר. ותירץ, משום דסבר דכל נזקי השור, כל שבמועד נזק שלם, בתם חצי נזק, וכיון שבמועד משלם כופר שלם, בתם חצי כופר. אבל בולדות לא חייב הכתוב בהדיא נזק שלם של ולדות במועד, שנאמר שיהא התם משלם החצי, אלא אדרבה, הוצרך הכתוב ללמדנו שבתם פטור, כדי שנלמוד מן התם למועד, דמדפטור בתם שמע מינה שבמועד משלם דמים שלמים של ולדות, שלא הוצרך הכתוב ללמדנו שבתם פטור, כדי מחמת עצמו של תם, דמנא תיתי, אדרבה הייתי אומר, דבין תם בין מועד אנשים חייבים שוורים פטורים, אלא כתב רחמנא "ובעל השור נקי" לפטור את התם, ללמדנו דתם פטור הא מועד חייב.

הוזכר הנאת עורו. ותירץ, דהכי קאמר, "אין לי אלא באכילה", בדבר שראוי לאכילה, שנאסר באכילה, והוא הדין בהנאה. בהנאה מניין, היינו דבר דלא שייך ביה אלא הנאה בלבד, כגון עורו, מנלן דאסור.

יט) גמ', כיון שהגיע לאת ה' אלוקיך תירא פירש. הקשה השיטה מקובצת בשם הר"ר ישעיה, אמאי לא פירש בקרא ד"ואהבת את ה' אלוקיך", דכתיב קודם לכן. ותירץ, דהתם איכא לרבוויי, ואהבת את עבודת ה' אלוקיך. והמהרש"א בפסחים (כב:) כתב, דהיינו משום, דלענין אהבה שפיר איכא לרבוויי אהבת תלמידי חכמים, אבל לענין מורא אין להשוות מוראם למורא המקום. [נאמנם עיין ביומא (פו.) דכתב איפכא, דלענין אהבה ליכא לרבות אהבת תלמידי חכמים להשוותם לאהבת המקום, ולענין מורא שפיר איכא לרבוויי. וצריך עיין (ש.ב.א).]

כ) גמ', שם. המהרש"א (בחידושי אגדות), הביא דרש"י בקידושין (נו.) ד"ה פירש, כתב, שהיה ירא לרבות שום דבר להשוותם למורא המקום. דהיינו, דאזהרת "את ה' אלהיך תירא" עצמה, מביאו להיות ירא מהמקום, שלא להשוות לו שום דבר, ולכך פירש. והוא מה שאמר כך אני מקבל שכר על הפרישה, דמתוך מצות מורא המקום אני פורש, ואקבל שכר על מצוה זו. ורבי עקיבא שבא ולמד לרבות תלמידי חכמים, סבר, דאינו משוה מורא תלמידי חכמים למורא מקום, כי המורא מהם הוא מורא, כי מתוך שהוא ירא מה' הוא נשמע להם לקבל עליו יראת ה' ומצותיו, והם דברי המשנה באבות (פ"ד מ"ב), "ומורא רבך כמורא שמים".

כא) תוס' ד"ה לרבות ת"ח, וא"ת וכו'. הקשה הר"ף על העין יעקב מה שייך דין מורא לדין עמידה שהוא מחמת הידור וכיבוד. ותירץ, דאם חייב לירא מפניו חייב גם להדרו ולכבדו. וכן ביאר רבינו יונה על אבות (פרק ד משנה יב) דהכבוד בכלל המורא אף שאין המורא בכלל הכבוד. וכן דייק בחידושי הגר"ז (בכורות ו:) מהרמב"ם בספר המצות (מצוה ר"ט) שכתב, שצונו לכבד את החכמים וכו' ובביאור אומרו מורא רבך כמורא שמים, וזה כולו לקוח בראיה, מהיות הכתוב מצוה לכבד את האבות והחכמים וכו', לא שהיה מצוה בפני עצמה והבן זה. דהיינו דלענין כיבוד החכמים הכבוד והמורא מצוה אחת, ולא שתהיה מצוה בפני עצמה כמו אצל כיבוד אב ואם.

כב) תוס' ד"ה הביאהו לבית דין וישלם לך, ואם תאמר והא לרבי יהודה במקומה עומדת, על כרחך איכא גזירת הכתוב, דכופר משתלם מן העליה. אבל רבי עקיבא ורבי ישמעאל, נימא דפליגי על ר' יהודה, ולא סבירא להו דצד תמות במקומה עומדת. ואם כן לית לן גזירת הכתוב לשלם כופר מן העליה בתם. והוא מה שהקשה רבי עקיבא, "הביאהו לבית דין וישלם לך", דמהיכי תיתי דישלם מן העליה. והניח בצריך עיין גדול.

כג) בא"ד, ושמא מצד מועדות מחייבו הכתוב כופר שלם. התוס' רבינו פריץ הוסיף ביאור, דאפשר דר' יהודה סובר דתם פטור לגמרי מן הכופר, ואם כן כל חיוב הכופר בא רק מצד המועדות, ולא שייך לומר צד במקומה עומדת. וכן כתב בשיטה מקובצת בשם תוספות ה"ר ישעיה. והחזון איש (ב"ק יא, יז) כתב, דלכאורה לא שייך למימר כלל צד תמות בכופר, דעיקרו, משום דכשהועד נפטר בשמירה פחותה, ואין סברא דהעדאה תגרום פטור, הלכך אף דהעדאה מביאה צד מועד, חיוב התם במקומו עומד. והיינו דוקא לענין נזק, אבל לענין כופר, כיון דליכא כופר בתם, אף בלא שמרו כלל, לא שייך בו צד תמות.

לו ר"א קיבלם. הקשה המהרש"א, אם כן אמאי לא דריש רבי עקיבא כרבי אליעזר לעיל (מא:), דאתי קרא למיפטריה מחצי כופר. ותירץ, דסבירא ליה לרבי עקיבא, דתם משלם חצי כופר כמו שחייבתו התורה בחצי נזק. ובשיטה מקובצת הקשה בשם ר' חיים בר' מאיר הקשה כקושיית המהרש"א, וכתב, דדוחק מאד לתרץ, דאין נראה לו לחלק חצי כופר מחצי נזק, כדפרישנא לעיל לרבי יוסי הגלילי. [דהיינו, דהא רבי עקיבא לית ליה הא דרבי יוסי הגלילי, דאין סברא לפטור מחצי כופר, מאחר שחייבו הכתוב חצי נזק, שהרי פטור תם מחצי דמי עבד]. ובביאור על המהר"ם ש"ף (אות ה) כתב, דהיינו דווקא לענין כופר או דמים אבל לא לענין קנס. והפני יהושע תירץ, דאין הכי נמי, ודריש רבי עקיבא להאי "נקי" לפטור תם מכל מה שחייב מועד, דהיינו, בין כופר ובין דמי ולדות.

(יג) גמ', אבל הכא דמעיקרא בר קטלא הוה לא צריך קרא אף על גב דשחטיה. ביאר בחידושי רבי מאיר שמחה, (וכן כתב בדברי משפט סימן תז), על פי מה שכתב הרמב"ם (פ"י מהלכות נזקי ממון ה"ג), דהיכא דהשור בר סקילה, אין הבעלים חייב כופר, עד שישקל השור. ועל כן, היכא דנגח וברח, אין הבעלים חייב כופר. ולפי זה, הכי נמי בשחטו קודם שנגמר דינו, אין הבעלים חייב כופר, ולא צריך קרא למיפטריה. וכי איצטריך קרא, בנתכיון להרוג הבהמה והרג את האדם, דהתם כיון דמעיקרא אין השור בר קטלא, לא נאמר בו האי דינא, דכי אין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר. אבל ברש"י ד"ה דשור, ובר"ה אבל הכא, דכתב, "ותחילת דינו נפטר מממון", לא משמע כן.

(יד) גמ', ולרבי עקיבא נמי ודאי הכי הוה. פירש רש"י ד"ה לר"ע נמי, קושיא היא. והרשב"א ביאר, דלעולם לא איירא תורה בדעבר ושחט. וביאר בכובע ישועה כוונתו, דכיון דלא איירא תורה בחיובה בעבר ושחט, ממילא גם בלא "נקי" כשיעבור וישחוט, לא יתחייב.

(טו) גמ', סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר ר"ע וכו' משתלם נמי דמי עבד מן העליה. הקשה הפני יהושע, אם כן אמאי לא תירץ כן רבי אליעזר לעיל (מב:), אקושיית רבי עקיבא, ד"הביאהו לבית דין וישלם לך". ותירץ, דר' אליעזר סבר דתם שחבל באדם משלם חצי נזק. אמנם הקשה, אמאי לא דריש ליה רבי עקיבא גופיה אכופר, דסלקא דעתך דישלם מן העליה. ותירץ, דאין הכי נמי דרבי עקיבא דריש ליה נמי אכופר. (כדהובא לעיל אות יב).

(טז) תוס' ד"ה ועבר יפה סלע נותן שלשים, אף על גב דשוה ק' אין נותן וכו'. הרשב"א תירץ, דיותר מצוי שהעבד שוה פחות משלשים, מאשר שוה יותר משלשים, ולכך הוי חומרא.

(יז) תוס' ד"ה נקי מדמי עבד, פירוש משלשים של עבד, ויש מפרשים דאפילו דמים לא משלם. כתב המהרש"א, דדקדקו לפרש כן מלשון "במי עבד". אך הקשה, הא התוס' לעיל (מא:), ד"ה נקי כתבו, דליכא לאוקמי מיעוטא דנקי אדמים, אי משום דלא כתיבי, אי משום דכיון דלא אשכחן כופר בתם, לא איצטריך למעט דמים, ואיך כתבו הכא דממעטינן דמים. וכתב, דאפשר דהא דכתבו לעיל דלא ממעטינן, היינו בדמים בשהרג שלא בכונה, אבל הכא איירי בדמים בכונה. וכן כתב המהר"ם ש"ף, והוסיף, דלשינויא אחרנא שם, דלא קאי רק אמאי דכתיבא בקרא, לא יתכן. והביאור (שם אות ט), תירץ, דקאי אקנס, וגלי לן דאף בעבד אינו משלם מהעליה, וממילא גם מדמים פטור. והפני יהושע כתב, דלגבי דמים לא בעינן מיעוט, משום דכל מאי דסלקא דעתין לחייב שלושים של עבד, היינו משום דאפילו יפה סלע משלם שלושים, ובדמים לא שייך זה. ועיין בתוס' רבינו פרץ.

(ד) גמ', שם. הקשה הפני יהושע, למאי בעינן קרא, נימא הביאהו לבית דין וישלם לך. ותירץ, דשור שהרג וולדות אינו נסקל, דכמיתת בעלים כך מיתת השור, ובעלים גופיה אינו נהרג על הריגת וולדות אלא משלם.

(ה) תוס' ד"ה כתב רחמנא בעל השור נקי דפטור, בתוה"ד, הוה מוקמינן נקי אחצי כופר. הקשו בשלמי תודה ובמשמרות כהונה, הא תוס' לעיל (מא:), בסד"ה נקי מחצי כופר, כתבו, דלרבי יוסי הגלילי מסברא אין לדרוש נקי אחצי כופר. ותירץ, דלעיל לא קיימי אאוקימתא דאביי. אבל הכא דקיימי אאוקימתא דאביי, וודאי בלאו קרא דאנשים, יש לדרוש נקי אכופר ולא אולדות, כי היכי דלא ליהוי תם פטור ומועד חייב. ועיין בחידושי הגרע"א (שם).

(ו) גמ', אמר ליה אבוי אלא מעתה גבי בושת נמי נימא הכי. ביאר השיטה מקובצת, דבשלמא אם היינו מפרשים לדרשא ד"נקי", דבין תם ובין מועד פטורין, לא הוה קשיא לן דניתני דפטור מבושת, דידעינן ששור פטור מבושת. אבל השתא דדרשת ל"נקי" לחייב מועד אולדות, הוה ליה למימר נמי גבי בושת דמועד חייב.

(ז) גמ', אי הכי ליתני בעל השור נקי וכו' מדמי ולדות ומבושת. ביאר השיטה מקובצת בשם הר"א מגרמיישא, דוודאי אי אפשר למילף תרויהו, אלא כוונת הגמרא לאקשווי, מאי חזית למדרשיה אדמי ולדות טפי מבושת. ועיין בכובע ישועה.

(ח) גמ', אלא אבוי ורבא דאמרי תרויהו, אנשים וכו'. בתוס' רי"ד ביאר התירוץ, דבעלמא דרשינן "אנשים" לפטורא, דאנשים חייבים ושוורים פטורים. אבל גבי וולדות דרשינן לחיובא, כיון דמוזכר בפרשה פטורא גבי אדם, היכא דאיכא אסון. ולכך שייך למידרש, דדוקא אנשים פטורים היכא דאיכא אסון, אבל שוורים חייבים, ואתי "בעל השור נקי" לפטור תם, ומועד קאי בחיובו. אבל גבי בושת אי אפשר למידרש לקרא ד"אנשים" לחייב שוורים, דהא הפרשה איירא בחיוב האנשים, ועל כרחק דפטורים אפילו מועדים. ועיין בשיטה מקובצת בשם הר"ר ישעיה, ובפני יהושע ותורת חיים.

(ט) תוס' ד"ה בכונה תליא מילתא, בתוה"ד, ונראה לר"י, אלא וודאי בנתכוונו לאשה עצמה חייבין לאביי ורבא. הקשה הגרע"א, אם כן, היו אבוי ורבא צרכים לתרץ בפשיטות, ד"מאנשים ולא שוורים" נתמעט דוקא שלא בכונה, דבהכי מיירי קרא. ואצטריך נקי לפטור בכונה. והניח בצריך עיון גדול.

(י) בא"ד, שם. הקשה המהרש"א, היאך מתורץ לפירוש ר"י, מה שהקשה על רש"י, דא"כ הו"ל למיפרך אדרב חגי "ומי איכא דלית ליה תנא דבי חזקיה". וביאר, דלרש"י כל הקושיא היא דלית לן כתנא דבי חזקיה, ותירוץ הגמרא לפי זה, דיש לפרש דעת ר"י הגלילי דלא כתנא דבי חזקיה. ולכך שפיר הוה לן לאקשווי "ומי איכא מאן דלית ליה תנא דבי חזקיה". אבל לר"י, הקושיא, דמדמאן דפליג אחזקיה נשמע לדחוקיה, דשור פטור מדמי ולדות, אף בנתכוין לאשה, ולפי זה אף תירוץ הגמרא אתי לפרש דברי רבי יוסי הגלילי אף אליבא דחזקיה, ולא קשיא.

(יא) גמ', תניא אידך, ובעל השור נקי רבי עקיבא אומר נקי מדמי עבד. הקשה בתוס' רבינו פרץ, אמאי לא נקט "נקי מחצי דמי עבד". ותירץ, דרבי עקיבא אויל לשיטתו דסבירא ליה דתם שחבל באדם משלם נזק שלם.

דף מב ע"ב

(יב) תוס' ד"ה ונימא ר"ע, ולא בעי למימר שלא היה יודע וכו' וכשאמר

מבואר, שהרי אין הבעל פירושו דמת אחר חבלה, כמו במתה האשה דאיירינן שגרשה לאחר חבלה.

ג) גמ', גרושה נמי תפלוג בדמי ולדות. הקשה הרשב"א, אמאי תפלוג בהדי הבעל, הא כיון שנתגרשה יהיה הכל שלה. והביא, דיש גורסים "ותשקול האשה דמי ולדות", ולא גרסי "תפלוג". ובשיטה מקובצת כתב בשם הרא"ש, ד"תפלוג" לאו דוקא לשון חלוקה, אלא כלומר, לעתים חלוקות תזכה האשה בדמי ולדות, כגון שאינה יושבת תחתיו. ובשם הרא"ה כתב, דסברא הוא שיחלקו הבעל והאשה, דהתורה זיכתה ולדות לבעל, ועכשיו שנתגרשה ראוי שתטול חלק בדמיהן, כיון דהולדות שייכי בגופה טפי. נולכאורה נראה דפירושו דגרשה לפני החבלה ודלא כרש"י עיין לעיל אות א' וב'.

ד) גמ', אמר רב פפא התורה זיכתה דמי ולדות לבעל אפילו בא עליה בזנות. תמה הפני יהושע, מה ענין דין זה לעיקר שינויא דרב פפא, הא רב פפא אתי לתרוצי, דאין צריך שיהיה בעלה בשעת התשלומין, אלא סגי בבעלה בשעת החבלה. ותירץ, דהמקשן דהקשה דגרשה תזכה בדמי ולדות, סבר, דהולדות שייכים לאשה, אלא הבעל זוכה ממנה, כמו שזוכה במעשי ידיה. ומשני רב פפא, דאין הבעל זוכה מהאשה, אלא התורה נתנה הולדות לאב, דאפילו בא עליה בזנות שאין לו שום זכות בה, זכה בהם.

ה) תוס' ד"ה אפילו בא עליה בזנות. בירושלמי וכו'. כתב הרשב"א, דאלו אינם ראויים לקרות בעל לפי שלא תופסים בהם קידושין, ולפי זה לרבי עקיבא דסובר דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, הוא הדין נמי בחייבי לאוין. והקשה היפה עיניים (וכן כתב המראה הפנים אירושלמי שם פ"ב ה"ה), הא האי מימרא רבי עקיבא גופיה אמרה, ואם כן, אמאי נקט אחותו ולא חייבי לאוין. וכתב, דצריך לומר, דר"ע היינו ראשי תיבות של רבי עוקבא.

ו) גמ', מאי לאו כופר. הקשה בשיטה מקובצת בשם הר"א מגרמנישא, דנוקמא כגון דבאו עדים דקטל ולא ידעי אי תם אי מועד, דהשור נהרג על פיהם, ומשלם כופר על פי עצמו. ותירץ, דמדתני בברייתא בסתמא, משמע דליכא סהדי כלל.

ז) רש"י ד"ה מאי לאו כופר, ואף על גב דאין השור בסקילה וכו'. הקשה המהר"ם שיף (לעיל מא:), על רש"י שם ד"ה מודה בקנס), למה ליה לרש"י כאן לפרש דפטור מסקילה משום כמיתת בעלים כך מיתת השור, תיפוק ליה משום דאין נהרג על פי עצמו, משום דמודה בקנס פטור, ורש"י סבר דהריגת השור הוי קנס. ותירץ, דהני מילי בתם, והכא איירינן במועד, ובמועד הריגת השור אינה קנס. ובמשמרות כהונה (לעיל מא:), הקשה, דרש"י גופיה בזבחים (עא). ד"ה נתערבו, ובתמורה (כח). ד"ה אבל כתב להדיא, דאין השור נהרג על פי הבעלים משום דהוי מודה בקנס. ותירץ, דלזו גופא נתכוון רש"י. דמהיכן ידעינן לה משום דכמיתת הבעלים מיתת השור, ואדם בהודאתו אינו נהרג, דמיתת אדם הוי קנס, וכמו שכתב במכות (ה). ד"ה מאי טעמא בעידנא.

ח) רש"י ד"ה לא דמים, הא דקתני משלם לאו בתורת כופר וכו' דאפילו לא משלם נמי כגון דלית ליה נכסי וכו'. ביאר הרשב"א, דרש"י אתי לפרש הנפקא מינה בין כופר לדמים, דכופר היכא דאין לו דמים צריך לחזור על דמים כי היכי דתיהוי ליה כפרה, אבל דמים אי לית ליה אינו צריך לשלם ואינו נענש אף בדיני שמים. והקשה הראב"ד, הא ברייתא מיירי דיש לו מעות, דהא קתני דמשלם על פי עצמו, ואם כן מאי נפקא מינה בין דמים לכופר בכהאי גוונא. ותירץ הרשב"א, דברייתא הכי קאמר, כשהוא משלם, אינו משלם מתורת כופר אלא מתורת דמים,

יח) גמ', תנו רבנן והמית איש או אשה, אמר רבי עקיבא וכי מה בא זה ללמדנו. תמה הפני יהושע, הא לעיל (טו) ילפינן מהאי קרא, דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה. ותירץ, דאי משום הא, לא הוה ליה למיהדר ולמיכתב איש או אשה, דהא קאי האי "והמית" ארישא דקרא, דכתיב ביה "וכי יגח שור את איש או את אשה".

יט) תוס' ד"ה והוה ליה ראוי, אף על גב דביש נוחלין דריש וכו' מקרא אחרינא. במנחת חינוך (מצוה נא ס"ק י"ז) תירץ, דהא דאין הבעל נוטל כופר, אינו משום דינא דאין הבעל יורש ראוי, כיון דעיקר חיוב כופר ליורשים, ולא לאשה והוא צריך לירש ממנה. אלא דמכל מקום, כיון שלא חל החוב בחייה לא זיכתה לו תורה חוב זה. ואם כן לא דמי לדין אין הבעל יורש בראוי, ואין ללמוד זה מזה. וכן כתב האור שמח (סוף פ"ט מזקי ממון). וכעין זה כתב בחידושי מרן רבינו חיים הלוי על הרמב"ם (פ"ה מנחלות ה"ה), דחיוב כופר הוא ליורשים, וירושתם מן המת הוא רק על סיבת החיוב, דהנהרג מוריש סיבת החיוב ליורשיו, ומכח זה חל החיוב ליורשים. אבל החזון איש (שם בגלינות, ובב"ק סימן טו סקל"ו) הביא, דהרמב"ן בבבא בתרא (קכה:) כתב, דכופר מיקרי ראוי.

כ) גמ', ובנוקין לא אמר רבי עקיבא וכו'. הקשה בתוס' ר"ת, מנלן דרבי עקיבא אמר לה. ותירץ, דלא אשכחן שום תנא דאמר נזיקה ליורשה אלא רבי עקיבא.

כא) גמ', שם. הקשה הרשב"א, וכי סבור היה המקשה דרבי עקיבא סבירא ליה דאין הבעל יורש את אשתו אפילו מדרבנן, והא ליכא מאן דאית ליה הכי. ובשלמא בכופר, דכתיב "והמית איש או אשה" ואמר רבי עקיבא אף אשה נזיקה ליורשה, היינו דבר תורה, אבל הכא אמאי לא. ותירץ, דסלקא דעתיה דילפינן מכופר לשאר נזיקין, דכמו דכופר לא זיכתה התורה לבעל לרשת את אשתו, אף שאר נזיקה. דהכי דריש רבי עקיבא, מה איש נזיקו ליורשיו אף אשה נזיקה ליורשה, והיינו כל נזיקה, ואם מתה נותן ליורשה דבר תורה. ופריק, דכגרושה היא, אבל שאר נזיקין דמחיים בעל יורשן דבר תורה.

דף מג ע"א

א) רש"י ד"ה בגרושה, עסקינן, וכו' שגירשה אחר החבלה. הקשה השיטה מקובצת בשם הר"ש, מה דחקו לפרש שגירשה אחר החבלה. ותירץ, דאי קודם החבלה, פשיטא דנותן לה אם היא קיימת, דלמי יתן. ותו, מאי פריך "תפלוג איהי נמי בדמי ולדות", לפי מאי דסלקא דעתך דבעינן בעל האשה, דקרא מיירי שהיא תחתיו, אם כן אם אפילו בשעת החבלה לא היתה תחתיו, אין כאן בעל האשה. אלא ודאי לאחר חבלה גרשה, והשתא אשמועינן חידוש בתרווייהו. והוסיף לבאר, דפריך תלמודא, "ותפלוג איהי נמי בדמי ולדות", דכיון שהחבלה היתה תחתיו, רמו התשלומין על הנוגף, מיהו, הואיל וגרשה תזכה איהי נמי. דבשלמא כשהיא תחתיו לית לה זכייה, דהבנים משתעבדים לאב טפי מלאם, כדאיתא בקידושין (לא). שהיא ואמה חייבין בכבוד אביך, אבל כשגרשה, ידה כידו להשתעבד בהן. ועיין באות הבאה.

ב) בא"ד, שם. עיין באות הקודמת. הקשה הרש"ש אי איירינן דגירשה לאחר חבלה, היאך תפלוג הא זכה בהם הבעל בשעת החבלה. ותירץ, שכוונת המקשה, דכיון דמיירי בגירשה, יכול למיתני נמי בגירשה, דתפלוג בדמי ולדות אי גירשה קודם החבלה. ולפי זה יישב הא דהקשה הגרע"א (בגליון הש"ס), על קושיית הגמרא דיקשה נמי על הרישא דתפלוג בדמי ולדות, דמאי שנא אלמנה מגרושה לענין זה. ולדבריו

טז) רש"י ד"ה מה שאין כן בבור, דפטר ביה מיתת אדם דכתיב שור ולא אדם. כתב הרש"ש לעיל (ט): על התוס' ד"ה מה שאין כן בבור, דכוונת רש"י, דמהאי קרא ממעטינן חיוב דמים. דחיוב כופר בבור ממעטינן מעליו ולא על האדם. ובוה מתורץ מה שהקשו התוס' (שם). למה לן קרא דשור ולא אדם, תיפוק ליה מ"עליו". וכן כתב המהר"ם שי"ף (כאן).

יז) גמ', אלא מעתה עבד נמי מה תלמוד לומר אם עבד. הקשה בשיטה מקובצת, דאין כאן ריבוי, דעל כרחק איצטריך למיכתב אם עבד, ולא דמי לאם כופר דתיבת "אם" מיותרת. (דהוה ליה לומר "כופר יושת עליו", דהוא דינו). [וברש"י ד"ה אם כופר וד"ה אם עבד מבואר, דהוא גופא תירוץ הגמ']. ותירץ, דדיוקא מדשני קרא בדיבוריה, דהוה ליה לומר "או עבד יגח השור", כדאמר לעיל "או בן יגח".

יח) גמ', ומה אדם באדם שלא עשה בו קטנים כגדולים וכו'. הקשה השיטה מקובצת בשם גליון, דהוה ליה למימר קל וחומר, ומה אדם באדם שאינו משלם כופר משלם על הקטנים וכו'. ותירץ, דהוה אמרינן דיו, דכיון דילפינן בסוף דינא משור דמשלם כופר, הוה אמינא דרק במועד דמשלם כופר, יהיה חייב על הריגת קטנים. וכן כתב המהר"ם שי"ף. ובחידושי מהר"ן כתב, דאין לומר דמהאי קל וחומר נילף רק מועד ולא תם דאין משלם כופר, דגם עכשיו פריך תם מנין וכו'. ולכך תירץ, דהא דאדם באדם אינו משלם כופר לאו קולא היא, אלא משום דחייב מיתה וקם ליה בדבריה מיניה, עיין שם. [ולעיל (ד). דחשיב הא דאין אדם משלם את הכופר קולא, עיין בתוס' (שם) ד"ה כראי].

דף מד ע"א

א) גמ', מה איש ואשה שכן הורע כחן בנזקין. הקשה המהר"ם שו"ף, אמאי לא פריך ממיתה גופא, דאיש ואשה הורע כחן במיתה, שאם הרגו נהרגין, וקטן וקטנה יפה כחן, שאם הרגו אין נהרגין.

ב) גמ', נגיחה לתם נגיחה למועד, נגיחה למיתה נגיחה לנזקין. ביאר בתוס' רבינו פריץ, דתרתני "יגח" מיותרים, דהוה מצי למיכתב, או בן ובת, והוי ידעינן דקאי אנגיחה דכתיבא בראש הפרשה.

ג) גמ', שם. ביאר בתורת חיים, דהא דלא כללה התורה בן ובת בראש הפרשה, (דהוה מצי למיכתב, "כי יגח שור את איש או את אשה או בן ובת"), משום דתחילת הפרשה איירא רק במיתה, ובן ובת מיירי אף בנזקין.

ד) גמ', וכי דנין קל מחמור. עיין פירוש רש"י ד"ה להחמיר וד"ה אם אמרת. ובתוספות רבינו פריץ כתב, דבין בדינא קמא, ובין בדינא בתרא, הילפותא משני צדדין, מאיש ואשה, ותם ממועד, ושתי הפירות אכולהו דיני, והכי קאמר, אכל צד וצד מן הילפותות איכא למיפרך, אצד דילפת תם ממועד, איכא למיפרך אם החמיר וכו' ואצד דילפית מאיש ואשה, לא אם אמרת וכו'. ועיין מה שכתב בשיטה מקובצת בשם הרא"ש.

ה) מתני', לנפלים והרג בן קיימא פטור. כתב הרשב"א, דהוה ליה לתנויי נמי נתכוין להרוג את הטריפה והרג את השלם. אלא טריפה בכלל נפלים, ושלם בכלל בן קיימא.

ו) גמ', הכא נמי במועד להתחכך על בני אדם בכתלים. הקשה המהר"ם, אכתי מה נפרש בסיפא דמתניתין, דנתכוין להרוג הבהמה והרג את האדם, מה שייך בזה מועד.

ז) תוס' ד"ה והא תם הוא, בתוה"ד, דמאי דוחקיה דשמואל לאוקי מתניתין כרבי יוסי הגלילי. ביאר בשיטה מקובצת בשם הרא"ש,

ואם כן נפקא מינה דהיכא דלית ליה אין צריך לחזור על המעות. ט) בא"ד, שם. באילת השחר ביאר, דהטעם שרש"י לא הביא הנפקא מינה שכתבו התוס' בד"ה מאי לאו כופר, משום דאתי לפרש נפקא מינה אף למאן דאמר כופרא ממונא, דלדידיה וודאי מהני מחילה, ואף יש חיוב כופר לאחר מיתה. ולכך פירש רש"י, דהנפקא מינה כגון שאין לו דמים, דבוה אף למאן דאמר כופרא ממונא, מכל מקום בעי לשלם, דאף להאי מאן דאמר, מכל מקום אם לא שילם הוא טעון כפרה, דהא קרא כתיב "ונתן פדיון נפשו".

י) תוס' ד"ה מאי לאו כופר לא דמים, וא"ת וכו' מאי איכא בין דמים לכופר. בשיטה מקובצת כתב בשם הרא"ה, דכופר אינו משלם כפי דמי הנהרג אלא כפי ערכו הקצוב בתורה. והרשב"א פירש כן בשם הראב"ד, והקשה, דבברייתא דלעיל (מב): איתא, "הואיל ואני מחמיר בעבד מבן חורין, שכן חורין יפה סלע נותן סלע" וכו', והרי הפחות שבערכין חמשה סלעים. והביא בשם הראב"ד עוד נפקא מינה בין כופר לדמים, דבדמים מסדרין לבעל חוב, ואילו בכופר אין מסדרין לו אלא שקלינן כל מאי דאית גביה.

דף מג ע"ב

יא) גמ', מיהו בן חורין דמשלם כופר וכו'. ביאר בתוספות רבינו פריץ, דחיוב דמים בבן חורין ועבד לא כתיב, ולכך לא שייך לחיובי דמים אלא במקום דאיכא תשלומין דקרא, והיינו על פי עצמו בכופר. אבל בקנס שאינו משלם על פי עצמו, לא שייך לחיובי דמים.

יב) גמ', כופר בעבד מי איכא אלא לאו דמים. ביאר בחידושי הראב"ד, דמקשינן, דעל כרחק יש בעבד חיוב דמים אף על פי עצמו, ועל כרחק הא דתניא לעיל דעבד אין משלם על פי עצמו, לא מיירי בדמים אלא בקנס, אלמא דרישא דידה מיירי בכופר, ומוכח דאף שאין השור בסקילה בעלים משלמין כופר. ומשנינן, דהברייתא מיירי בקנס וכופר ולא בדמים, ואי קשיא מאי חידושא, הא קרא כתיב דמשלמי כופר וקנס. הוסיפה הגמ' לפרש, דמיירי אף שלא בכונה, וקא משמע לן דמשלם דמים.

יג) גמ', אי הכי אשו שלא בכונה וכו' נשלם דמים. הקשה הפני יהושע, אמאי לא הקשו כמו כן דאדם ההורג שלא בכונה ישלם דמים. דנהי דנתמעט מכופר, מקרא ד"עליו, ולא על האדם", מכל מקום ישלם כופר בהורג שלא בכונה. ותירץ, דהא ידעינן מדתנא דמי חזקיה, דהוקש שלא בכונה להורג בכונה, דבתרוייהו פטור מדמים.

יד) רש"י ד"ה אי הכי, בסוה"ד, ומיהו בכונה פשיטא לן דפטור דקם ליה בדבריה מיניה. הקשה בתוספות רבינו פריץ, אם כן אף שלא בכונה ליפטור, מדתנא דמי חזקיה, דמקיש שלא בכונה לבכונה. ובפני יהושע תירץ, דרש"י פירש, דהקושיא למאן דאמר אשו משום ממונו, וסבר רש"י, דדוקא היכא שאינו מתכוין להזיק בשל חבירו אלא מדליק בתוך שלו, וממילא הולכת האש ומזיקה אצל חבירו, בזה הוי ממונו, אבל היכא שמתכוין להזיק, הוי חציו אף לריש לקיש. ולפי זה, לא שייך לאקושי מתכוין לשאין מתכוין בנזקי אש, כיון דבאינו מתכוין הוי ממונו ובמתכוין הוי חציו.

טו) גמ', אילימא מדתנן היה גדי כפות לו ועבד סמוך וכו'. הקשה התורת חיים, למאי דס"ד דהטעם דאינו חייב על העבד משום שאין חיוב דמים אעבד, ולא משום דקלב"מ, אמאי נקט ברישא עבד סמוך לו, הא אף אם העבד כפות נמי חייב אגדי, דהא ליכא קם ליה בדבריה מיניה דאשו משום ממונו. וכתב, דעדיפא מיניה פריך.

מילתא דרב, דאמר פטור מזה ומזה, ולהלן, גורס תניא כותיה דשמואל ותיובתא דרבה. וכתב הרשב"א, דכן הוא במקצת הספרים, וכן נראה מדברי ר"ח, ונראית היפה שבגירסאות. ופירש הרשב"ד, דדוקא שמואל הוא דמוקי למתניתין במועד שלא בכוונה, וסבר דמועד שלא בכוונה משלם את הכופר, ופליג אדרבה דאמר, כל זמן שהשור בסקילה וכו', אבל רב מוקי למתניתין בתם. וכתב התורת חיים, דלפי זה רב ושמואל לא פליגי, אלא פירושא דמתניתין בעלמא איכא בינייהו. ומשום הכי לא נקט להו כסדרן, רב ברישא. דנראה כאילו לא קאי מילתיה דרב אדשמואל.

דף מד ע"ב

יד גמ', מאי טעמא דר' שמעון דאמר קרא השור יסקל וכו'. הקשה השיטה מקובצת, הא לרבנן נמי דמחייבי בשור שנתכוין לזה והרג את זה, היינו מהקישא דכמיתת בעלים כך מיתת השור, מה בעלים חייב בנתכוין לזה והרג זה אף שור חייב. אלא דרבנן מקשי לחומרא, ורבי שמעון מקיש לקולא. ואם כן אמאי נקט ליה כדרבי שמעון טפי מדרבנן, והוה ליה למימר, מאי טעמא אמר קרא "השור יסקל וגם בעליו יומת" כמיתת הבעלים כך מיתת השור למר כדאית ליה, ולמר כדאית ליה.

טו תוס' ד"ה הוה ליה וכו'. וי"ל דידע בבירור וכו'. אמנם הרשב"א כתב, דבגוונא דידן לא שייך לחייב אף למאן דאמר דהתראת ספק הוויא התראה. דהא חזינן, דהיכא דאיכא תשעה עכו"ם וישראל אחד, לא שייך התראת ספק, משום דכל רובא כודאי משוינן לה. וכלשון הגמ' אילימא תשעה עכו"ם וישראל אחד ביניהם תיפוק לי מיהא דרובא עכו"ם נינהו. ואף דהווי קבוע וכמחצה על מחצה, לא נודקקה הגמ' לטעמא דספק נפשות להקל, והיינו משום דמדין "והצילו העדה", דינא הוא להקל ומשאירין אותו על דין הרוב. הכי נמי בגוונא דאיכא תשעה ישראלים ונכרי אחד ביניהם, דאף דמדינא היה לנו לחייבו, כאלו נתכוון לישראל ממש. מכל מקום פטריה רחמנא מ"וארב לו", והיינו משום דדיינינן לה כמחצה על מחצה, ונידונין כרוב להקל, משום "והצילו העדה".

טז תוס' ד"ה כל קבוע, בתוה"ד, ויש לומר דלר' שמעון וכו'. העיר הפני יהושע, דהקושיא הראשונה נשארה בתימה.

יז מתני', שור המדבר. הקשה בקובץ שיעורים (ח"ב סימן לט אות ז'), מאי טעמא דשור המדבר חייב, הא אין לו בעלים, וליכא הכא דינא ד"וגם בעליו יומת", וקיימא לן דאם אין הבעלים נסקל אין הורגים את השור. ותירץ, דכיון דלית ליה בעלים לא איירי ביה קרא כלל. עוד הקשה, אמאי שור של קטן נהרג הא בעליו פטור ממיתה. ותירץ, דקטן הוא בר מיתה אלא שפטור מעונש.

יח מתני', שם. מהאי דינא הוכיח הרמב"ן (בראשית ט' ה'), דאין סקילת השור, כדי להעניש את בעליו שיפסיד את השור, אלא הוא דין על השור שיהרג בעבור שהרג האדם, ואף שאין הבהמה בת עונשין, גזירת מלך היא. אמנם הריטב"א בקידושין (נו), והובא במצפה איתן לעיל מא. עיין שם אות יג) כתב (בשם רבו דרבו), דסקילת השור אינה רק משום קנסא דשור, אלא גם משום קנסא דבעלים. ובשו"ת הרשב"א (חלק א סימן קיד), הקשה השואל על הרמב"ן, מדקיימא לן כרבי יהודה שפוטו בשור המדבר. והשיב הרשב"א, דמוכח מדברי מאיר דמחייב. ולא נחלקו רבי מאיר ור' יהודה שיהא מדין קנס לבעלים לר' יהודה, ולרבי מאיר מגזירת הכתוב. ועיין בכובע ישועה, דהכריח, דלר' יהודה אינו מדין קנס לבעלים, ולא פטור משום דלית ליה בעלים, אלא משום

דהדחוק, דמתניתין משמע דפטור לגמרי, ושמואל מפרש דחייב בחצי כופר. ובתוס' שאנץ כתב, דהוה ליה לשמואל לפרושי דמחייב רק חצי כופר, דסתם כופר משמע כופר שלם.

ח תוס' ד"ה והא תם הוא, (השני), המקשן סבור וכו' שאפילו עשה כן כמה פעמים, והרג בני אדם שלא בכוונה, אין מועד להרוג אדם וכו'. הקשה התורת חיים, אם כן, על כרחך יפרשו בבא דנתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם, שבג' פעמים הראשונות הרגו בני אדם בכוונה. ואם כן, בבבא דנתחכך נמי, אמאי לא משני דבג' פעמים הראשונות נתכוין להפילו על בני אדם, וברביעית לא נתכוין. ותירץ, דלפירושה, שמואל דאמר פטור ממיתה וחייב בכופר, אמתחכך לחודיה קאי. דאי קאי נמי אשאר מילי דקתני מתניתין, תקשי אשאר מילי, אמאי חייב והא תם הוא, כיון דסבירא ליה דלא אשכחן מועד בנתכוין להרוג את הבהמה וכו'. וכתב, דמהרמב"ם (בפ"י מנזקי ממון ה"ט) מבואר, שבהרג ג' פעמים שלא בכוונה, כגון שנתכוין לבהמה והרג את האדם, נמי הוי מועד, ומכל מקום אין זה אלא בנתכוין להריגה על כל פנים, אבל בנתחכך בכותל ג' פעמים, ולא נתכוון להפילו על בני אדם, ונפל על בני אדם, לא הוי מועד, עיין שם.

ט בתוה"ד, פירוש במתחכך להנאתו כדמפרש ואזיל דהוי מועד מתחילתו והוי כאורחיה. אבל הראב"ד כתב, דאף בשן דאורחיה הוא, מכל מקום אין חייב כופר עד שיעשה כן שלש פעמים, שלא חייבתו תורה כופר עד שיעידו בבעליו ג' פעמים.

י תוס' ד"ה הכא נמי במתחכך להנאתו, תימה דהכא אמר רב דפטור וכו'. כתב הפנים מאירות, דרש"י לקמן (מח): ד"ה דחזא ירוקא, תירץ קושיא זו. דהתם איירי שמתחילה לא היתה העדאתו אלא לכופר של שן ורגל, והכא איירי שנעשה מועד על ידי הפלות בכוונה, והיתה העדאתו בסקילה. והא דהתוס' לא מייתי לדבריו, היינו משום, דלשיטתיהו אזלי בתוס' ד"ה והא תם הוא (השני), דהכא איירינן במועד מתחילתו, ופירושה מוכרח ממאי דכתבו שם וא"ת מי דחקו לשמואל וכו' וי"ל וכו', ולרש"י עדיין יקשה מי דחקו.

יא בא"ד, שם. הקשה המהרש"א, אמאי לא פירשו דרב לא מפרש למתניתין בנתחכך להנאתו, אלא בנתכוין להפילו ולא על האדם, כמו שסבר המקשה. ותירץ, דאם כן במאי פליגי רב ושמואל, הא לדינא לא פליגי, ואף בפירוש דמתניתין אין טעם למה לפרש בגוונא שנתחכך להנאתו, ולמה לפרש שנתכוין להפילו. ועיין בתורת חיים.

יב בא"ד, והא דפריך לקמן וכו' אי הכי בר קטלא הוא דייק ממתני' וכו'. והיינו דמשמע לפי פירוש רבינו תם, אמנם השיטה מקובצת בשם הר"א מגרמישא, דחה דבריהם, דדוקא בתר הכי מוקי בשן, אבל בתחילה לא הבין דבריו, וסלקא דעתיה בקרן מועד. ואם כן פריך שפיר מועד היכי משכחת לה, כי היכי דהוה בלא פירוש רבינו תם. ואין נראה לו לומר היכי משכחת מועד, דהא שני תלמודא כבר לעיל. ובנחלת יהושע כתב, דכוונת תוס' בניחותא. דר"ת סובר, דאף שידע השור שימעך את האדם, מכל מקום פטור ממיתה. ועלה כתבו, דרבינו תם לא ניחא ליה בפירוש רש"י בהא דפריך אי הכי בר קטלא הוא, אלא כפשוטו, דיתחייב מיתה. וממתניתין מוכח דפטור ממיתה, והיינו כדמוקי לה בחזא ירוקא, ועל כרחך איירא שידע מהאדם, ואם כן על כרחך שאף בכהאי גוונא פטור ממיתה, כדמוכח ממשמעות מתניתין.

יג בסוה"ד, ורבינו שמואל מצא בספר ישן דלא גרסינן מילתא דרב דפטור מזה ומזה, ולקמן גרסינן תניא כוותיה דשמואל ותיובתא דרב, דפטור לעיל מכופר כשאין השור בסקילה. בחידושי הראב"ד, גרס

השומר להתנות שישאר הבעלים הראשון אחראי לגבי נזקיו. ודוקא כשהבעלים מסלקים שמירתם על סמך זה שמקבל עליו השומר לשמור, נעשה השומר כבעלים לגבי העולם. ובמכילתא (פרשת משפטים סימן קמו, וקכו) איתא, "ולא ישמרנו", להביא שומר חנם. ובאבן האזל (פ"א מנוקי ממון ה"א) ביאר, דמהכא ילפינן לחייב שומרים בנוקין, וממילא הבעלים פטורים. (והביא שהמלבי"ם ביאר כוונת המכילתא באופן אחר, אבל הקשה עליו).

כג מתני', והם משלם חצי נזק. הקשה החזון איש (סימן ז, ט"ו), מה שייך לומר בתם דנכנסו תחת הבעלים, דהא הניזק גובה את גוף השור, ואם כן עיקר התשלומין מהבעלים עצמן, אלא דהבעלים חוזרים ותובעים את השומר. וביאר, דנכנסו תחת הבעלים להתחייב בדין נוקין, דרק מחמת דאיכא חיוב על השומר אפשר לגבות את השור, ואילו לא היה חייל דין נוקין על השומר, וגם הבעלים לא היו מתחייבים מחמת שאין השור תחת ידם, היה פטור לגמרי. ועיין בחידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם (פ"ד מנוקי ממון ה"ד). ובברכת שמואל סימן ז. ועיין לעיל דף מ אות יא.

כד רש"י ד"ה אם עד שלא נגמר דינו מכרו מכור, ואפילו לרבנן וכו' ומחייב קטלא. הקשה בתוס' הגרע"א (פ"ד מ"ז), למבואר בדברי רש"י, שאף במכרו לאחר מיקרי שאין נגיחה והעמדה בדין שוין כאחד, ולרבי יהודה פטור ממיתה, והרא"ש (פ"א סימן ט"ז) כתב, דלענין נוקין מודו רבנן לרבי יהודה. אם כן אמאי אמרינן לעיל (לג): במכר שור תם שנגח מכור רק לרדיא וחזור וגובהו, נפטרנו לגמרי מחמת שאינו בבעלים אחד משעת נגיחה עד גמר דין. ותירץ, דרש"י יפרש, דרבנן פליגי אדרבי יהודה אף לגבי נוקין, ולדידהו לעולם ליכא האי פטורא, ודלא כהרא"ש. והא דאיתא לעיל (לג): דחזור וגובהו, כרבנן. והרא"ש יפרש, שדוקא בהפקיר או הקדיש פטרינן, אבל במכרו לאחר לא, ודלא כרש"י. ושוב הקשה על הרא"ש, מדאמרינן לעיל (לג): הקדישו מוקדש משום דרבי אבהו, דלדברי הרא"ש כיון שהקדישו פקע חיובו לגמרי, ואם כן יהיה הקדש לעולם.

גזירת הכתוב. ואף ביש לו בעלים, אין מיתתו מחמת קנס דבעלים. ועיין ברש"ש לקמן (מה). אמנם רבינו בחיי (שמות כא, כח) כתב, שאין מיתת השור עונש לשור, אלא עונש לבעלים כדי שיוזהרו בשמירתו. (יט תוס' ד"ה שור האשה, איצטריך לאתווי וכו'. והמאירי ביאר, דסלקא דעתין שאין דעתה מכוונת כל כך לשמור את שורה שלא יזיק, וקא משמע לן דאף על פי כן חייב מיתה. והביא עוד, שיש שפירשו דאיירי באשה שיש לה בעל, וסלקא דעתין שלא יהרג השור כדי שלא יפסיד הבעל.

כז גמ', עד שתהא מיתה והעמדה בדין שוין כאחד. כתב הרשב"א, דמסתברא, דאם מכרו לאחר חייב, דהא ר' יהודה יליף ליה מ"הוועד בבעליו", וכשמכרו לאחר שפיר קרינן ביה והוועד בבעליו. אבל רש"י לעיל (יג): ד"ה והוועד בבעליו כתב, שיהא לו בעל אחד משעת העדאה, ועד שעת העמדה בדין. וכן דייק הרש"ש (שם) מדברי רש"י (בסוף העמוד) ד"ה מכרו מכור, דלר' יהודה בעינן בעלים אחד.

כא מתני', מסרו לשומר חנם וכו' נכנסו תחת הבעלים. כתב הנימוקי יוסף (יט. מדפי הרי"ף), דאין כוונת המשנה דמחייבי שומרים בשמירת נזקיו כבעלים, שהרי תם לכולי עלמא לא סגי ליה בשמירה פחותה אצל בעליו, כדאיתא לקמן (מה): ושומר חנם לא השתעבד אלא לשמירה פחותה, ואם כן כשמר שמירה פחותה כלתה שמירתו, ואם הזיק הבעלים חייבים לשלם. אלא כוונת התנא, דאם פשעו השומרים והזיק מחייב בתשלומין כבעלים. ועיין לקמן (מה). אות יא, דרבינו פרץ הסתפק בענין זה.

כב מתני', נכנסו תחת הבעלים. ביאר החזון איש (סימן ז, ו), דהא דמתחייב השומר בתשלומי נוקין, אינו חיוב כלפי הבעלים, דלא מצינו שיעבוד שמירה ותשלומין אלא על גוף הפקדון, ולא על תשלומין היוצאים מחמתו לעלמא. אלא דהתורה הטילה חיוב השמירה על מי שהחפץ תחת ידו, ואין חיוב נוקין תלוי בבעלות, אף דבסתמא חיוב השמירה מוטל על הבעלים. והא דאמרינן לעיל (יד). ולא קיבל עליו שמירת נזקיו, אינו משום דבעינן קבלת השומר, אלא דמכל מקום יכול

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרה היומית" בעיון!!!

זמני השיעור בדרה היומית בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ז

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>